

Заснований як інформаційний журнал у грудні 2004 року


Кожній Дитині
Україна
До світу, безпечного для дітей

ПРАВА ДІТЕЙ

www.everychild.org.ua

№1 (9), 2010



Тема номера:
РЕФОРМА ІНТЕРНАТНИХ ЗАКЛАДІВ



«Кожній дитині» збирає кошти на незвичайну книжку для вихованців дитячих будинків - «Книжку про мене»

Дитинство маленького вихованця будинку дитини відрізняється від дитинства малюка, який росте з батьками: в нього немає особистого щоденника з першими словами, пам'ятних речей, а фотографії лише групові.

Ми збираємо кошти на незвичайну книжку – «Книжку про мене», куди можна записувати все найцікавіше, що відбувається з дитиною. Якщо складно записати – можна намалювати, приклеїти предмети, які нагадують про ту чи іншу важливу подію в житті.

Це спільна ініціатива «Кожній дитині» та працівників будинків дитини для того, щоб у кожного вихованця з'явився пам'ятний альбом, аби усвідомити свою значущість, та зафіксувати для нього та дорослих, які ним будуть опікуватися в майбутньому, всі важливі події, факти, рідних та близьких людей його перших років життя.



КНИЖКА

ПРО

МЕНЕ

ПРО

МЕНЕ

МЕНЕ

Долучитися може кожен!

Готові допомогти? Зв'яжіться з нами:
info@everychild.org.ua

Шановні читачі!

Уже понад 20 років у країнах Центральної та Східної Європи триває процес деінституалізації – сумнозвісні величезні дитячі установи для сиріт і дітей з обмеженими можливостями поступово ліквідуються. Водночас деякі дитячі установи старого типу зберігаються, а належні альтернативні рішення недостатньо розроблені. Тому процес реформ має тривати далі, але здійснюватися обережно, з урахуванням найкращих інтересів дитини. Адже наше основне завдання не в тому, щоб закрити дитячі будинки, а щоб домогтися успішного розміщення в сім'ю для будь-якої дитини, яка цього потребує.

Такі кроки вимагають сильної політичної підтримки й достатніх бюджетних коштів. Крім цього, місцеві органи влади повинні взяти на себе частину відповідальності у забезпеченні допоміжних служб для дітей.

На сьогодні вдалося досягти значного прогресу, тому вкрай важливо, щоб наданню підтримки дітям з групи ризику не завадила нинішня економічна криза. На жаль, уже були проведені певні бюджетні скорочення, які неминуче завдадуть шкоди інтересам дітей. Зокрема, очевидний ризик того, що побільшає покинутих дітей, оскільки зменшено підтримку малозабезпеченим сім'ям. До того ж дуже мало робиться для запобігання залишення дітей, для зміцнення рідної сім'ї, яка розпадається під тиском бідності й безробіття, алкоголю, насильства та наркотиків.

У цьому випуску журналу «Права дітей» ми хочемо обговорити з Вами реформу інтернатних закладів: її історію, сьогодення, здобутки та виклики. Ви познайомитеся з програмами та новітніми соціальними послугами, які дозволяють зберегти сім'ю для більшої кількості дітей, соціальними технологіями роботи з сім'ями у складних життєвих обставинах, вивчите думку вітчизняних і зарубіжних експертів широкого кола питань деінституалізації.



ПРАВА ДІТЕЙ № 1 (9), 2010 ЗМІСТ

Тема номера: Реформа інтернатних закладів

4 Навіщо реформувати інтернатну систему: чого нас вчить історія

7 Деінституалізація та реформи у сфері захисту дітей – два боки однієї медалі: погляд з-за кордону

Проект у фокусі

9 Запобігання розміщенню дітей раннього віку в інтернатні заклади: досягнення, уроки, перспективи

Історія номеру

12 Коли гроші за дитиною ходити відмовляються: про досвід роботи першої в Україні прийомної сім'ї термінового влаштування

Сторінка тренера

16 Як перетворити «знаю» на «вмію», «можу» і «хочу»: інноваційна тренінгова програма підготовки фахівців соціальної сфери

Соціальні технології

18 Відновлення: як допомогти дітям і сім'ям повірити у власні сили? Теорія відновлення і концепція сильних сторін у соціальній роботі

Співпраця

20 Європейський Союз покращує якість життя дітей в регіонах України: вітчизняні ініціативи коаліції громадських організацій

Ви допомогли

20 Знайти спільну мову з дітьми під силу кожному: соціальні ініціативи

Засновники та видавці журналу:
Представництво благодійної організації
«Кожній дитині» в Україні
Молодіжний інноваційний центр «Медіа-М»
Реєстраційне свідоцтво КВ №9465 від 28.12.2004

Головний редактор: Володимир Кузьмінський
Відповідальна за випуск:
Оксана Швед
Літературне редагування: Вікторія Губенко
Оригінал-макет: РА VAM, Марія Ліфарєва
Фото на обкладинці: © С. Кофтє /
"Кожній дитині"

Адреса редакції і видавця:
вул. Комінтерна (С. Петлюри) 28,
м. Київ, 01032, Україна
Тел./факс: +38 044 359 02 10
e-mail: info@everychild.org.ua
web: www.everychild.org.ua

Дякуємо усім авторам статей за співпрацю та їхній внесок у створення журналу «Права дітей». Думка редакції журналу може не збігатися з поглядами, що були висловлені авторами статей. При передруці матеріалів посилення на журнал «Права дітей» - обов'язкове.

© ПБО «Кожній дитині» в Україні, 2010
© МПЦ «Медіа-М», 2010

Формат 60 × 84/8
Наклад 1 000 примірників

Навіщо реформувати інтернатну систему: чого нас вчить історія

■ Володимир Кузьмінський

Від «соромних дітей» до «нових радянських патріотів»

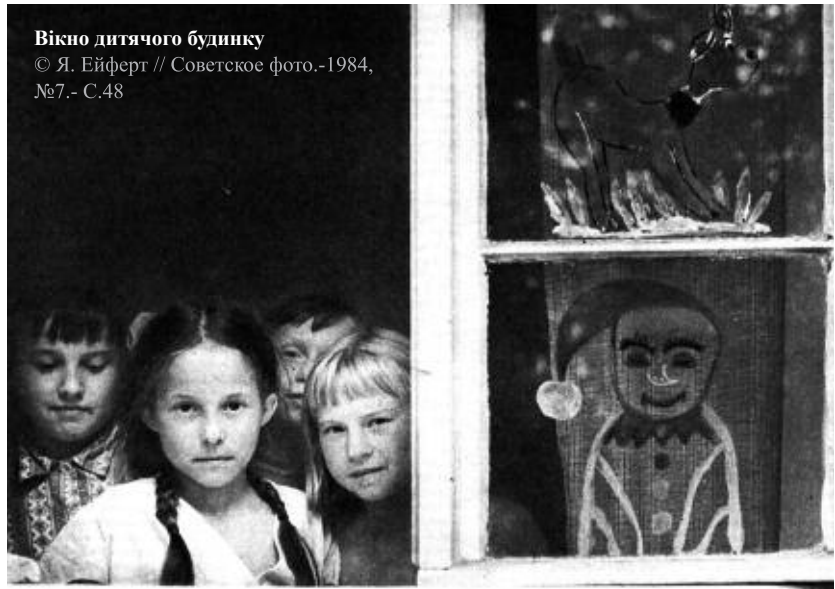
Ір'я виникнення інтернатних закладів сягає давніх часів. Як свідчать історичні дані, одні з перших притулків створили священнослужителі для занедбаних та підкинутих дітей у Константинополі 335 року. У середньовічній Європі церква організовує притулки, борючись із дітовбивством. Перший такий заклад виник у Мілані 787 року¹, а в 1212-му з'являються шпиталі у містах Сан-Спіріто і Римі. Згодом такі установи відкрилися й в інших містах Італії, а найбільше їх було створено у Флоренції наприкінці XIII – початку XIV століть². Поступово італійський досвід боротьби з дітовбивством поширився до Франції, звідки його перейняла Росія.

У Російській імперії влаштуванням дітей-сиріт уперше перейнялися за царя Михайла Федоровича (XVII ст.). Архімандрит Нікон відкрив сирітський дім у Новгороді. У 1706 році був заснований перший притулок для незаконнонароджених, або «соромних», малюків у Холмово-Успенському монастирі. 1715-го Петро I видав указ про відкриття нових шпиталів для дітей, у Москві – кам'яних, в інших містах – дерев'яних.

На початку XVIII ст., за часів Катерини II реформатор Іван Бецький збудував два притулки для підкинутих дітей у Москві 1764 року та в Санкт-Петербурзі 1770-го. У цих закладах були школи, які давали початкову освіту дітям, виховували в них просвітницьку мораль, робітничу етику та повагу до конституційних осіб.

У період розвитку капіталізму в Росії значно зросла кількість дітей, народжених поза шлюбом, від яких відмовлялися матері. Як правило, такими матерями були молоді селянки, які приїздили до міст і працювали служницями.

Подальшому розвитку інтернатних закладів у Росії та й Україні



«Наш державний інститут опіки має показати батькам, що соціальна опіка над дітьми дає набагато кращі результати, ніж приватна, індивідуальна, некваліфікована та ірраціональна сімейна форма, яку надають батьки "люблячі", але необізнані в питаннях виховання».
О. Гойхбарг, більшовицький ідеолог інтернатної системи, 1918 рік.

сприяла армія. На початку XIX ст. російська армія не була схожа на жодну армію в Європі. Звичайного солдата призивали на 25 років. За таких умов сім'я й друзі часто викреслювали призовника зі свого життя. Якщо працюючі матері не могли самостійно доглядати дітей, батьки яких були призвані в армію, то цих дітей відправляли до військових інтернатних закладів. Незважаючи на жахливі тамтешні умови (лише дві третини дітей доживали дорослого віку), така система діяла аж до Першої світової війни³.

Після Жовтневого перевороту 1917 року з приходом до влади більшовиків ситуація змінюється. Ідеологія більшовиків ґрунтувалася на філософії Фрідріха Енгельса про взаємозв'язок між власністю, товариробництвом, гендером і класом. Енгельс писав: «...Комуністичний лад трансформує стосунки між статтями... він скасує приватну власність, і діти навчатимуться колективно... він знищить тради-

ційну залежність дітей від батьків»⁴. Сім'я розглядалася як цілком буржуазний інститут і до 1930-х років вважалося, що вона відіме як така. Тому вже з перших днів радянської держави поряд з історичними декретами, які закріплювали нові суспільні відносини, з'явилося і нове шлюбно-сімейне законодавство РРФСР і УРСР.

Розробник радянського законодавства з питань шлюбу та сім'ї Олександр Гойхбарг казав у 1918 році: «Наш державний інститут опіки [інтернати. – Прим. автора] має показати батькам, що соціальна опіка над дітьми дає набагато кращі результати, ніж приватна, індивідуальна, некваліфікована та ірраціональна сімейна форма, яку надають батьки "люблячі", але необізнані в питаннях виховання». Така ідеологія більшовицької партії сприяла створенню цілої системи закладів для колективного виховання «нових радянських патріотів» і спонукала батьків віддавати туди дітей.

¹ Langmeier, J., Matejcek, Z. Psychological deprivation in childhood (3rd Edition, Ed G L Mangan), New York: John Wiley, 1975.

² Trexler, R. Foundlings of Florence 1395-1445// History of Childhood, No 1, 1973, pp. 259-284.

³ Zamoyski, A. 1812: Napoleon's fatal March on Moscow, London: Harper Collins, 2004.

⁴ Энгельс Ф. Принципы коммунизма. Избранные сочинения. Т.1. - Москва: Прогресс, 1969, с.81-97.

Фахівець знає краще

Слід зазначити, що на певному етапі інтернатні заклади відіграли й позитивну роль у підтримці значної кількості дітей-сиріт, дітей вулиць, які страждали від наслідків Першої світової війни, громадянської війни, епідемій та голодомору. Неабиякої популярності у 1920-ті набули ідеї радника Леніна з питань виховання Антона Макаренка. Він вірив у колективні форми виховання і створив комуни для безпритульних дітей, де вони вчилися, проходили трудове виховання й навіть практикували дитяче самоврядування.

Наступні хвилі безбатченків з'явилися внаслідок сталінської кампанії боротьби з куркулями та після Другої світової війни. Тут знову в нагоді стала система інтернатних закладів, яка допомагала виживати дітям.

Незважаючи на всі перипетії тих буремних часів, інститут сім'ї усе-таки зберігся, але в свідомості багатьох людей залишилося відчуття, що інституційна опіка є прийнятною, а подекуди й ідеальною формою влаштування дітей, які позбавлені батьківського піклування. Крім цього, ще з часів більшовиць-

ких ідеологів сімейної політики Олександра Гойхбарга та Злати Ліліної (дружини Григорія Зінов'єва), коли сім'ю вважали неспроможною самостійно виховувати дітей, у свідомості громадськості побутує майже загально-визнана думка, що фахівець знає краще. Особливого значення цей термін набуває стосовно думки лікарів або коли йдеться про дітей з особливими потребами.

Відлига і школи-інтернати «нового» типу

Цікаво, що ідея розбудови системи інтернатних закладів в СРСР відродилася у 1950-х, коли на міжнародній арені тривали дебати про права дітей і була прийнята Декларація ООН про права дітей. У відповідь на це 1956 року на XX з'їзді КПРС було прийняте рішення про створення в Радянському Союзі шкіл-інтернатів нового типу.

Одним із перших таких закладів в Україні була школа-інтернат у селі Львові Бериславського району Херсонської області⁵. У той час навіть були розрахунки, що до 1980 року всі радянські діти здобуватимуть освіту в школах-інтернатах.

Ще одним наслідком домінування надмірної довіри до інституційного виховання дітей стало те, що соціальна робота як наука й вид діяльності абсолютно не схвалювалася⁶, а психологія та соціологія вважалися псевдонауками. Ситуація була подібною й в інших країнах Варшавського договору. Як правило, соціальну роботу замінювали соціальним забезпеченням і фінансовою підтримкою, а будь-який соціальний захист повністю залежав від місця роботи. Непрацюючі люди або ті, які мали інші соціальні проблеми, вважалися девіантними, й до них застосовувалися примусові заходи.

Гіркий спадок

Таким чином, здобувши незалежність у 1991 році, Україна успадкувала систему «бюрократичного державного колективізму» в сфері дитячої та сімейної політики, основні ознаки якої (великі інтернатні заклади) зберігаються донині.

Глибока економічна криза, яка охопила Україну в 1990-ті внаслідок шокової терапії й переходу на нові умови господарювання, призвела до підвищення рівня бідності, і це знову, як у повоєнні роки, стало головним фактором передачі дітей на виховання до інтернатних закладів. За статистикою з 1989 по 2007 роки частка дітей, які виховуються в інтернатних закладах усіх типів, зростає в Україні більш ніж удвічі в розрахунку на 100 тис. дитячого населення, а піку досягла в 2004-му – 508,87.

Численні дослідження, які проводились у країнах Західної Європи (Джон Боулбі) та США (Вільям Голдфарб) у післявоєнний період, переконали світ у шкідливості інтернатної, колективної форми для повноцінного розвитку дитини.

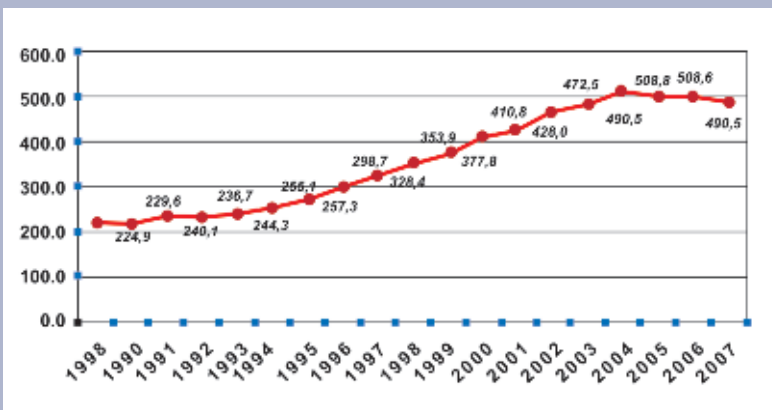
Новітні дослідження нервової системи дають змогу краще зрозуміти процес розвитку дитини. Виявляється, що орбітально-лобова кора головного мозку відповідає за розвиток соціальних здібностей. Ця частина мозку розміщена просто за очима й виконує роль контролера нашої емоційної поведінки



Школа-інтернат на 210 учнів у селі Львові Бериславського району Херсонської області – один із перших «закладів нового типу» хрущовської відлиги

Зростання частки дітей, які виховуються в інтернатних закладах у розрахунку на 100 000 дітей віком від народження до 17 років (1989-2007)*

*База даних TransMonee Database, 2009 www.transmonee.org



⁵ <http://inter-lvovo.korsun.org>

⁶ Munday, B. and Lane, G. The old and the new: Changes in social care in Central and Eastern Europe, Canterbury: European Institute of Social Services, University of Kent. Institute for Social Service, 1998.

⁷ База даних TransMonee Database, 2009, www.transmonee.org

та реакції. У немовлят ця частина мозку ще не функціонує і розвивається протягом перших трьох років життя. Соціальні взаємини з матір'ю чи батьком сприяють її розвитку. Коли дитина дивиться на матір чи батька або іншу людину, з якою в неї встановилася прив'язаність, й отримує позитивну реакцію (усмішку, вербальну реакцію), то це стимулює нервову систему дитини й ріст цієї частини мозку. Іншими словами, позитивна реакція батьків звільняє біохімічні елементи, які відповідають за ріст цієї життєво важливої частини мозку⁸.

Отже, емоційна взаємодія, без сумніву, має фізичні наслідки. Це пояснює, чому перебування у великих «хрущовських» інституціях є таким шкідливим, особливо для розвитку дітей раннього віку. Найбільше непокоїть те, що завданої шкоди дітям, які виховуються в будинках дитини, практично ніколи не вдається виправити. Хоча відставання у фізичному розвитку, характерне для дітей у великих державних інституційних закладах, можна надолужити після розміщення в сімейні форми виховання, то протидіяти відставанню емоційному й соціальному набагато складніше.

Критика приносить зміни

Жорстка громадська критика виховання дітей в інтернатних закладах, яка ґрунтувалася на згаданих дослідженнях, а також велика вартість утримання інституційних закладів були головними факторами, що змусили уряди багатьох

країн стати на шлях деінституалізації.

Цікавим у цьому плані є досвід США, де ще в 1909 році лунала критика на адресу великих інтернатних закладів, які поширилися у Сполучених Штатах наприкінці XIX – на початку XX століть завдяки міграції. Противники такої форми виховання критикували заклади за велику вартість порівняно з прийомними сім'ями, які уже були на той час. Того ж року на конференції в Білому домі, присвяченій питанням опіки над дітьми, позбавленими батьківського піклування, консенсусом було схвалено рішення відмовитися від системи інтернатних закладів. Натомість конференція постановила, що першочерговими заходами мають бути дії з підтримки рідних сімей вразливих дітей перед їх влаштуванням у прийомні сім'ї. А інтернатні заклади мають використовуватися лише за особливих обставин⁹.

Попри консенсус, досягнутий на цій історичній конференції, кількість дітей у великих інтернатних закладах далі збільшувалася наступні два десятиліття: від 115 тис. у 1910 році до 144 тис. у 1933-му. Проте з часом їх поменшало до 95 тис. у 1951 році, а далі до 79 тис. і до 20 тис. у 1962-му¹⁰ й у 1996-му, відповідно. Кількість дітей, що в 1996-му перебували в інтернатних закладах, становила тільки 4% від загальної кількості дітей (500 тис.), які виховувалися за межами сім'ї¹¹. Для порівняння, в Україні цей показник у 1996 році сягав 41,4%¹².

Стрімке зменшення кількості дітей в інтернатних закладах розпочалося в кінці 1930-х. Цьому сприяло прийняття у 1937 році За-

кону про соціальний захист (Social Security Act), який забезпечив надання фінансової підтримки сім'ям із дітьми, які потрапили у складні життєві обставини. Завдяки цьому закономірні наступні 60 років кількість дітей в інтернатах поступово зменшувалася десь на 1-2% щороку.

Слід відзначити, що процес реформування інтернатної системи в США був тривалим і складним. Він, як і в Україні сьогодні, супроводжувався значним політичним й економічним тиском, спрямованим на збереження чинної системи. Інституційні заклади – це робочі місця, джерело доходу тощо.

Проте як свідчить історія, ті країни, що ставили інтереси дітей в основу своєї стратегії розвитку, пройшли цей шлях і мають високі стандарти життя. Тому нам є чого в них повчитися, адже життя показує, що найкращими інвестиціями є інвестиції в дітей.

У підготовці статті використані матеріали:

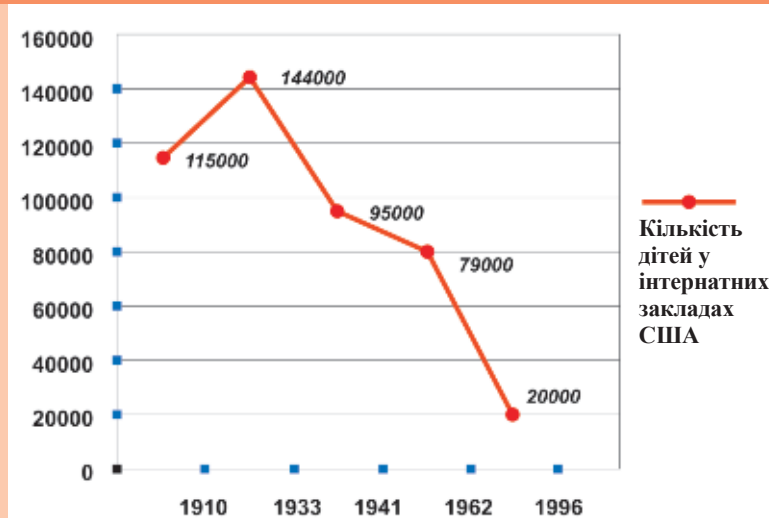
Картер Р. Опіка над дітьми: сім'я і держава. Вплив інституційної форми виховання на розвиток дітей (моніторинговий звіт). – К.: Логос, 2005. – 88 с.

Tobis D. Moving From Residential Institutions to Community-Based Services in Eastern Europe and the Former Soviet Union. World Bank Regional Study, 1999.

Володимир Кузьмінський – директор ПБО «Кожній дитині» в Україні, кандидат економічних наук

Ваші пропозиції щодо співпраці в інтересах дітей надсилайте за адресою: vk@everychild.org.ua

Деінституалізація у США



⁸ Schore, A. N. Affect regulation and origin of the self, Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates, 1994.

⁹ Bremner, R. H., ed., 1971. Children and Youth in America: A Documentary History. Cambridge: Harvard University Press. Процитовано з Tobis, D. Moving from Residential Institutions to Community-Based Services in Eastern Europe and the Former Soviet Union. World Bank Regional Study, 1999.

¹⁰ Wolins, M., and Piliavin I. (1964). Institution or Foster Family: A Century of Debate. New York: Child Welfare League of America.

¹¹ U. S. Department of Health and Human Services, 1997.

¹² Розрахунки автора.

Деінституалізація та реформи у сфері захисту дітей – два боки однієї медалі

- Деінституалізацію часто пов'язують зі змінами у свідомості людей і зі співвідношенням сил. Ви з цим погоджуєтесь?

У країнах Східної Європи та СНД деінституалізація – синонім докорінної перебудови старої системи захисту вразливих сімей і дітей. Адже успадкована система, зосереджуючись на інтернатних закладах, нехтувала роллю сім'ї в розвитку дитини й заміняла її місце державною опікою не лише для дітей-сиріт, а й для дітей з розладами поведінки та особливими потребами. До масштабної інституалізації дітей своєю чергою призвела злочинна, з людської точки зору, практика – коли замість підтримки батьків у нарощуванні незамінного батьківського потенціалу як засіб впливу широко використовувалося позбавлення батьківських прав.

Панівний принцип забирання вразливих дітей із сімей, звичного соціального оточення та їх розміщення у спеціальних закладах для виправлення «вад», як наслідок, істотно вплинув на поведінку спеціалістів соціальної сфери та суспільства загалом у країнах Східної Європи й СНД. Реформування цієї самодостатньої системи виявилось складним завданням: опір змінам чинився, з одного боку, через переконаність у виправданості старих практик, а з другого боку – через захист інтересів працівників інтернатних установ щодо збереження робочих місць і їхньої влади над користувачами послуг.

На відміну від Східної Європи та країн СНД спеціалісти сфери захисту прав дітей та організовані споживачі послуг у країнах Західної Європи були не опозиціонерами, а каталізаторами деінституалізації, й основою цьому послужили наукові свідчення і положення про права людини. Повільні зрушення у цьому напрямку в країнах колишнього соцтабору не були вчасно проаналізовані, не знайшли належної відповіді і тому обмежили масштаби реформ.



Весна Бошняк – міжнародний експерт у сфері реформи догляду за дітьми в Центральній та Східній Європі/СНД, Хорватія

- Що пішло не так у подоланні інституалізації?

Переконавання, що для цієї проблеми годяться швидкі рішення, призвело до стрімкого закриття деяких інтернатних установ. Але як свідчить досвід, прийняті насправді рішення не можуть відповідати «найкращим інтересам дитини». І справді, результати радикальних зрушень виявилися неприйнятними для дітей: вони або «перерозподілялися» по інших закладах, або поверталися до сімей без належної оцінки потреб, або ударними темпами розміщувалися в нові сім'ї.

Останнє було особливо характерним для Румунії, країни, що розпочала реформи однією з перших: прийомна опіка запроваджувалася поспіхом, з очевидними перегинами, без належної підготовки і перевірки кандидатів у батьки, і тому діти, які перебували до того під байдужою опікою в державних закладах, ризиковано розміщувалися в різноманітні типи альтернативної опіки. Не було ані часу, ані можливостей, аби розмістити дітей у такі сімейні форми виховання, де

вони б надолужили втрачене, відновилися після травматичного досвіду зростання без особистої прив'язаності, потрібних життєвих навиків та соціалізації.

В інших країнах зусилля спрямовували лише на масовий вихід дітей з інтернатних закладів, залишаючи поза увагою інші складові системи захисту дітей, що інколи зводило нанівець усі здобутки. Без посилення контролю над прийомом дітей до інституційних закладів та коли бракувало альтернативних послуг для таких дітей і їхніх сімей, інтернатні заклади поповнювалися новими й новими вихованцями.

Ще одним слабким місцем процесу деінституалізації стала інфраструктура й навчання персоналу інтернатних закладів, де не було значних зрушень. Очікуваних змін у свідомості працівників, активізації їхньої участі в налагодженні сімейних стосунків батьків і дітей, скороченні періоду перебування дітей у закладах так і не відбулося.

У цілому інтернатні заклади стали кращими, але не перетворилися на надавача альтернативних до державної опіки послуг.

Усі ці приклади демонструють фрагментарний підхід до вирішення системної проблеми – неефективного функціонування механізму гейткіпінгу і браку альтернатив інституалізації. Деінституалізація не дала очікуваних результатів і в країнах із досить розвиненими службами підтримки сімей та прийомними сім'ями.

Ці альтернативні служби орієнтувалися на нові потреби у послугах і охоплювали більше, ніж раніше, дітей, які перебували під державною опікою. Проте вони не гарантували, що вихованці інтернатних закладів, зокрема й потенційні, ставатимуть пріоритетними цільовими групами нових послуг.

Без чіткого планування, прозорих кількісних показників і

усвідомлення, що діти в інтернатних закладах і діти, вилучені з сімей, є пріоритетними групами для альтернативних послуг, розвиток альтернативної та розвитку інституційної опіки залишатимуться паралельними процесами, які не впливатимуть один на одного – також і щодо зменшення кількості дітей в інтернатних закладах.

- Які ще уроки можна винести, на Вашу думку, з помилок реформування?

Хочу наголосити, що зміни в законодавстві – це далеко не єдине рішення у реформуванні системи захисту прав дітей та послуг. Без інших регуляторних засобів, наприклад, зусиль щодо зміни ставлення пересічних співробітників до своїх обов'язків і поведінки, посилення відповідальності чиновників, багаторівневого планування із застосуванням кількісних показників результативності, стратегічного планування, встановлення термінів виконання завдань робота з запровадження як нових послуг, так і з деінституалізації буде несистемною.

На мою думку, реформи ризикують залишитися лише на папері, адже не реструктуруються фінансові кошти відповідно до нових стратегічних системних пріоритетів, які уможливають ефективне впровадження змін у законодавстві.

Інтенсивне реформування, що супроводжується створенням нових компетентних органів і не впливає на ліквідацію старих, може остаточно заплутати систему й зробити її ще менш функціональною, ніж раніше. Те саме може відбутися через нечіткий розподіл сфер відповідальності та координації діяльності між усіма учасниками процесу.

- Що можна назвати здобутками реформ у країнах Східної Європи та СНД?

У випадках, коли інтереси груп ризику були центральними

Шокова терапія



Няня пробує заспокоїти дитину, годуючи іншу, в інтернатному закладі Румунії.

Одна з фотографій, за яку В. Снайдер отримав Пулітцерівську премію з журналістики 1990 року.
© William Snyder

Близько 20 років тому, після падіння диктатури Чаушеску в Румунії світ був шокований крайнім прикладом збоченого підходу до догляду за дітьми. Тоді в цій країні заборонялося використання протизаплідних засобів, в результаті чого народжувалися небажані діти. Тих батьків, які не могли доглядати за своїми дітьми, просили передати їх у державні установи.

Ці структури працювали погано: контактам між дітьми та батьками всіляко перешкоджали і навіть забороняли їх. Співробітників не вистачало; вони були погано підготовлені й отримували мізерну платню. Деякі з установ, особливо для дітей з обмеженими можливостями, були ізольовані від великих населених пунктів і їм ледь вистачало співробітників і матеріальних засобів. Не вживалося жодних зусиль для того, щоб заохочувати розвиток дітей - ані навчання, ані ігор. Деякі діти цілодобово були прив'язані до своїх ліжок.

Становище в Румунії мало надзвичайний характер, однак величезні, нелюдські установи існували і в таких країнах як Болгарія, Естонія, Угорщина, Латвія, Литва, Молдова, Польща та Росія.

для всіх залучених сторін і давали міжсекторне партнерство, результати цих спільних дій позитивно впливали й на процеси реформування та деінституалізації.

Такими прикладами є стратегії залучення людей з особливими потребами, що сприяли поширенню інклюзивної освіти, соціальна підтримка сімей з дітьми,

зокрема з дітьми-інвалідами, розвиток медичних та реабілітаційних програм для таких сімей на місцевому рівні.

Прірва між стратегічними цілями, відображеними в новому законодавстві, й успадкованою від старої системи ситуацією поступово скорочувалася. Цьому сприяло активне заохочення змін, створення перехідних механізмів, фінансування та запровадження нових послуг. Особливо вдало це відбувалося в регіонах, де учасники процесу були зацікавлені й демонстрували бажання вдосконалюватися й змінювати структури на краще.

Коли реформатори розглядали інтернатні установи як джерело та основу для розвитку альтернативних послуг, процес їхньої трансформації відбувався не хаотично, і це дозволяло створити нові послуги та використати для цього наявний досвід персоналу.

І все ж бажану кількість потенційних користувачів послуг можна забезпечити лише з ефективним функціонуванням механізму гейткіпінгу, тобто якщо діє компетентний орган, відповідальний за проведення оцінки потреб, прийняття рішень і відстеження клієнта в системі захисту прав дітей та надання послуг.

Для збалансування національних і регіональних повноважень, також і стосовно ресурсів для реформування послуг і деінституалізації, добре зарекомендувала себе практика планування на регіональному/ місцевому рівні з визначенням коротких, середніх та довготривалих результатів.

Переклад з англійської
Оксани Швед,
ПБО «Кожній дитині»





Інформація про проект

Мета проекту:

зменшити кількість дітей, які виховуються в будинках дитини або є ризик їх влаштування, забезпечивши їм повноцінний розвиток у сімейному середовищі.

Термін реалізації:

2007-2010 роки.

Донор проекту:

World Childhood Foundation.

Пілотна територія:

Київська область, де при районних і міських центрах соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді діє мережа служб раннього втручання, діяльність яких спрямована на:

- ✓ виявлення та надання соціальної підтримки сім'ям, де є загроза вилучення дитини;
- ✓ запобігання відмовам батьків від новонароджених;
- ✓ створення умов для забезпечення права кожної дитини раннього віку на виховання в безпечному сімейному середовищі;
- ✓ формування навичок усвідомленого батьківства та надання допомоги у вихованні дитини раннього віку.

Партнери проекту:

Департамент материнства, дитинства та санаторно-курортного забезпечення Міністерства охорони здоров'я України; Київський обласний і 34 районні та міські центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; Служба у справах дітей.

Запобігання розміщенню дітей раннього віку в інтернатні заклади: досягнення, уроки, перспективи

Зміна пріоритетів державної політики у сфері дитинства спонукає нині багатьох фахівців закликати до посилення соціальної роботи, спрямованої на запобігання розміщенню дітей в інтернатні заклади й захист їхнього права на сімейне виховання.

Як свідчить аналіз ситуації у сфері раннього дитинства – значна кількість сімей з дітьми перших років життя потребують різних видів спеціалізованих послуг та підтримки у догляді за дитиною. І, хай як дивно, ці послуги можуть їм надавати... будинки дитини, які, переконують спеціалісти, доречно перетворити на комплексні медико-соціальні заклади (центри) як зі стаціонарними, так і з послугами денного перебування; профілактичними, консультативними, реабілітаційними сервісами. Проте у підході до вирішення цієї проблеми бувають дві крайності. З одного боку, є «Державна програма реформування інтернатних закладів», за якою до 2017 року будинки дитини мають визначитися зі своїм майбутнім та запропонувати «власну» модель реформування. З другого боку, діє нормативно-правова база, що не сприяє покращенню доступності послуг, типові положення, що не передбачає розвитку закладу вбік підтримки родинних стосунків та повернення дитини в сімейне оточення. А теперішня структура закладу не є гнучкою й не може пристосуватися до потреб сімей з дітьми раннього віку.

На жаль, нині в більшості випадків системі захисту дітей все ще простіше запропонувати дитині, що опинилася в складних життєвих обставинах, послуги будинків дитини. Приймають туди, на відміну від інших форм влаштування дітей, як правило, швидше й за спрощеною процедурою, наприклад, без встановлення статусу дитини-сироти або

дитини, позбавленої батьківського піклування, якщо пакет документів неповний. Ці заклади регулярно поповнюватимуться вихованцями, аж доки раннє виявлення та превентивні послуги перестануть бути лише «сполученням слів», які кожен розуміє по-своєму.

Процес реформування будинків дитини – не механічний і вимагає проведення ретельного аналізу потреб і ресурсів місцевої громади. З 2007 року в Київській області реалізовувався проект «Попередження розміщення дітей раннього віку в інтернатні заклади», який впроваджувало Представництво благодійної організації «Кожній дитині» в Україні за фінансової підтримки Всесвітнього дитячого фонду. Мета проекту – максимально забезпечити право кожної дитини раннього віку виховуватися в сім'ї. Схвальна оцінка досягнутих результатів вплинула на рішення експертів продовжити пілотування проекту до березня 2012 року, і з основними ініціативами проекту ми вирішили познайомити читачів журналу «Права дітей».

Проект реалізовувався у кількох паралельних напрямках, що потребувало не лише підготовки безпосередніх надавачів послуг, а й підвищення рівня управлінського персоналу.

Формування системи раннього виявлення та запобігання відмовам від дітей

Першочергове завдання дорослих – зробити все можливе для забезпечення права дитини виховуватися у сприятливому сімейному середовищі. Якщо проблемній родині вчасно надати професійну допомогу – комплекс послуг відповідно до її потреб, то можна очікувати, що така родина збережеться, а дитина не потрапить під державну опіку. І подеколи таку роботу слід починати ще до народження маляти.



Працівники жіночих консультацій, центрів матері й дитини, служб раннього втручання безпосередньо стикаються з майбутніми мамами, котрі мають намір відмовитися від немовлят. Саме вони здатні відіграти важливу роль у запобіганні ранньому сирітству та направленню дітей в будинки дитини. «Потрібно було змінити акценти та визначити пріоритети, переконати, що отримувачем послуг має стати сім'я з дитиною раннього віку, яка потрапила в складні життєві обставини, а не суто дитина, як було раніше», — пояснює менеджер проекту Лариса Стрига. На її думку, запропонована в межах проекту тренінгова програма об'єднала на місцевому рівні зусилля медико-соціальної команди фахівців, спонукала до відкритості медичних закладів для роботи служб раннього втручання, активізувала роботу консультаційних пунктів при жіночих консультаціях та пологових будинках, шкіл відповідального батьківства. Учасники навчання узяли за основу запропонований на тренінгах Представництва алгоритм початкової оцінки випадку загрози або відмови матері від новонародженої дитини.

Але що робити, якщо майбутня мама й не здогадується про те, що їй готові допомогти? Підвищити обізнаність населення із соціальними послугами допомогла інформаційна кампанія «Хочу познайомитися з вагітною дівчиною без житла, роботи, з проблемами...»

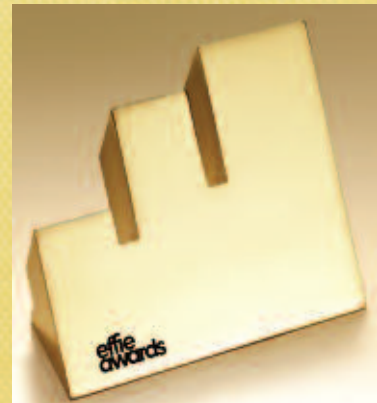
За час реалізації проекту вдалося зберегти сім'ю для багатьох

новонароджених дітях, це істотно вплинуло на динаміку направлень дітей до будинків дитини: їхня кількість скоротилася з 77 (2007) до 66 (2009).

Пошук шляхів реформування спеціалізованого обласного будинку дитини в Білій Церкві

Процес реформування важливо спланувати так, щоб звести до мінімуму можливі моральні травми як для дітей, так і для дорослих. Що робити, коли на місцях його інколи зустрічають вороже? Формувати спільне бачення, слухати і чути одне одного. «Так уже «історично» склалося за багато років, що влаштувавши дитину до нашого закладу, місцева влада ніби викреслювала її з кола своїх повноважень. Саме колективі будинку дитини доводилося відновлювати дитячі документи й довідки, відшукувати родичів, порушувати питання в суді про позбавлення батьківських прав, готувати безліч листів і навіть «віртуально» відповідати за збереження житла та майна дитини за місцем її походження...» — пригадує Валентина Андріївна Дерягіна, старший вихователь будинку дитини в Білій Церкві.

У межах проекту будинок дитини, перебуваючи у сфері управління охорони здоров'я, почав розглядатися як складова єдиної системи (опіки та піклування, за-



Найефективніша соціальна кампанія

Кампанія «Хочу познайомитися...», розроблена за проектом рекламним агентством PROVID, — єдина в Україні соціальна реклама, яка здобула престижну премію EFFIE — професійне визнання ефективності в рекламі.

Соціальна реклама, лейтмотивом якої стало оголошення «Хочу познайомитися з вагітною дівчиною без житла, роботи, з проблемами», була відзначена також золотом Київського міжнародного фестивалю реклами, першим місцем Національного фестивалю соціальної реклами та низкою інших нагород.

Кампанія, розроблена в агенції pro bono, стала реальною ілюстрацією соціальної відповідальності рекламного бізнесу.

Створення кімнати матері й дитини у Київському обласному спеціалізованому будинку дитини



За нашим задумом кімната матері й дитини — це той острівцець затишку, де дитина з дитячого будинку зможе на-решті відпочити від групової дисципліни, опинитися в домашній обстановці.

Тут малюки хоча б на короткий час зможуть відчувати індивідуальну увагу й сімейне тепло: гратися, малювати, спілкуватися з родичами та потенційними прийомними батьками.

Це обов'язкова умова для того, щоб до дитини частіше приїжджали й провідували, а згодом — і забрали в сім'ю, щоб малюк і його близькі не зустрічалися в коридорах і на сходах — серед шуму, сторонніх, на протягах.



Оксана Вороніна, соціальний педагог будинку дитини:
«Найцікавіше – це жива робота з батьками, родичами, потенційними прийомними батьками, батьками-вихователями, опікунами та усиновителями наших вихованців»

© О. Беркун/ «Кожній дитині» в Україні

хисту дітей) і тісно співпрацювати зі службами у справах дітей, центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, органами виконавчої влади (опіки та піклування), які направили дитину до закладу.

Запропонована у Представництві практика «командних зустрічей» на базі будинку дитини не просто переконала всіх фахівців у «відкритості» закладу. Вона започаткувала нову модель партнерських стосунків зі спеціалістами місцевого рівня (медиками, соціальними працівниками, спеціалістами служби у справах дітей), дозволила вдосконалити процедуру влаштування чи вибуття дитини та прийняття рішень у найкращих її інтересах. 2008 року при будинку дитини було створено групу з моніторингу вихованців та міжвідомчу робочу групу з питань захисту та забезпечення прав дітей.

Це дозволило:

- ✓ здійснювати моніторинг становища вихованців закладу через ведення «Соціальної карти вихованців», а також вивчити причини й процедури їх розміщення;
- ✓ створити в будинку окремий соціально-педагогічний блок: кімнату для спілкування батьків з дитиною, сенсорну кімнату, окремі

кабінети для старшого вихователя, соціального педагога та юриста, логопеда, дефектолога;

- ✓ оцінити потреби вихованців і скласти індивідуальні плани.

«За цією методикою оцінено потреби всіх 54 дітей-вихованців, з яких 38 дітей мають розроблені індивідуальні плани соціального захисту», – розповідає соціальний педагог закладу Оксана Вороніна. Її посада теж є нововведенням, реалізованим за проектом: вона єдиний соціальний педагог будинку дитини в Україні, діяльність якого спрямована на забезпечення права дитини на сім'ю.

«На сьогодні ми визнаємо, що це чудовий, гармонійний метод роботи, який дозволяє тримати в полі зору кожну дитину не лише в закладі, а й за місцем її походження. Відтак можна оцінити батьківський потенціал та можливості найближчого оточення дитини, зрозуміти ситуацію в цілому і зробити правильний та злагоджений висновок про подальшу її долю. Метод націлює на перспективи індивідуального плану, роботу з батьками та родичами, визначає завдання і соціального педагога, і решти спеціалістів будинку дитини», – додає вона.

Наступним етапом проекту

стане створення нової організаційно-структурної моделі будинку дитини з функціями медико-соціального центру з урахуванням потреб дітей і сімей області, відпрацювання відповідної нормативно-правової бази. Спільними зусиллями вже напрацьовано концепцію переорієнтації будинку на розширення спектру послуг відповідно до потреб кожної дитини – та їх спрямування на забезпечення права дитини на виховання в сім'ї.

Успішна реалізація проекту матиме дуже велике значення не тільки для області, а й для всієї держави. Відпрацьовані підходи до реформування будинків дитини стануть внеском у розвиток національної політики, спрямованої на підтримку сімей з дітьми, заради збереження сім'ї для дитини та зниження ризику потрапляння дітей в інтернатні заклади.

З питань співпраці та обміну досвідом, звертайтеся до **Лариси Стриги** - менеджера проектів:
ls@everychild.org.ua



Коли гроші за дитиною ходити відмовляються

Про досвід роботи першої в Україні прийомної сім'ї термінового влаштування.

■ Валентина Шкуро / Оксана Швед

В Україні «зелене світло» державним виплатам на дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, за принципом «гроші ходять за дитиною» дає їхній статус, закріплений рішенням органу опіки та піклування. Тому в батьків, з якими можна було б іще попрацювати й реабілітувати, права на власних дітей забирають заради нібито їхнього ж добра.

Донедавна альтернативи такому порядкові не було – законодавство прямо не регламентує влаштування дітей у прийомну сім'ю без статусу. Новий вид послуг для таких дітей і їхніх батьків – прийомну сім'ю термінового влаштування – минулого року за підтримки Представництва благодійної організації «Кожній дитині» створили в м. Бровари Київської області. За півроку її існування двоє дітей, що в ній перебували, знайшли постійне влаштування: двомісячного хлопчика вдалося реінтегрувати в рідну сім'ю, а однорічній дівчинці – знайти опікунів.

Стрімкими сходами

За кордоном різні форми прийомних сімей – достатньо поширене явище, у нас спеціалізація прийомних сімей тільки починається.

«Бути першими завжди важко. Це як рухатися не просто вперед, а торувати шлях стрімкими сходами», – порівнює заступник міського голови м. Бровари Лариса Виноградова свій досвід соціального нововведення.

Містові не звикати до інновацій, Бровари одні з перших в області переорієнтували систему опіки та піклування на сімейні форми влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківської опіки. І це не просто слова, вже котрий рік поспіль усі діти в громаді міста виховуються лише в сімейному середовищі, жодна з них не потрапила в

інтернатний заклад. Та все ж через недосконалість системи були покинуті й вилучені з сімей малюки, які тривалий час перебували в лікарняних закладах і притулках.

У серпні 2009 року міська влада створила для них прийомну сім'ю термінового влаштування. Заступник міського голови Броварів стверджує, що за прагненням комплексно вирішити питання сирітства в окремо взятій громаді стояла не декларативна, а глибока мотивація:

«Ознайомившись із сучасними підходами у соціальній роботі, ми серйозніше, ніж раніше, почали

функції рідної сім'ї та поверненням дитини додому.

На відміну від усиновлення і традиційних прийомних сімей, така форма влаштування триває до трьох місяців, за біологічними батьками зберігаються усі права, з ними підтримується постійний зв'язок. Кількість і частота зустрічей залежить від можливостей батьків і від стану самої дитини. Водночас психологи, лікарі, соціальні працівники з'ясовують, чи здатні батько й мати взяти на себе відповідальність за дитину й продовжити її виховання власними силами. За результатами оцінки приймається рішення про повернення дитини в родину.

Юридично питання діяльності прийомної сім'ї термінового влаштування врегульовані окремим положенням, що було затверджене рішенням Броварської міської ради в межах виконання Програми запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності на 2006–2010 роки. На основі договору

(соціального контракту) з місцевим органом виконавчої влади сім'я приймає на короткий термін одну-чотири дитини, які опинилися в складних життєвих обставинах і потребують догляду й захисту, надає їм комплекс послуг залежно від їхніх потреб і сприяє поверненню дітей або до біологічних батьків, або в інше постійне сімейне середовище. Протягом усього часу перебування дитини у прийомній сім'ї термінового влаштування спеціалісти працюють із її рідними батьками над усуненням причин кризової ситуації, формуванням навичок усвідомленого батьківства.

Прийомна сім'я отримує фінансування, яке дозволяє забезпечити дитині або дітям належний рівень життя. Щомісячна виплата регулюється договором між ПБО «Кожній дитині» в Україні та Бро-



усвідомлювати той згубний вплив на дитину, коли її розлучають із батьками й розміщують у дитячих закладах. У «калейдоскопі» лікарів, медсестер, волонтерів і соціальних працівників просто неможливо сформувати прив'язаність, а вона ж така потрібна для гармонійного розвитку дитини!»

На дві родини

Створена тимчасова прийомна сім'я – це ідеальне рішення для дитини, чиї батьки з якихось причин не в змозі турбуватися про неї. Поки малюк перебуває у спокійній домашній обстановці з дорослими, які можуть його підтримати, соціальні працівники, служби опіки, прийомні й біологічні батьки спільно працюють над оздоровленням стосунків, відновленням

варською міськрадою і складається з коштів на щодобову оплату життя дітей – харчування, одягу, відвідування гуртків – і зарплати прийомних батьків. По завершенні договору фінансування сім'ї буде здійснюватися з місцевого бюджету.

Батьки за контрактом. Хто вони?

Зважитися прийняти дитину в тимчасову прийомну сім'ю – крок надзвичайно відповідальний. Адже влаштованим може бути і немовля, і майже дорослий юнак або дівчина. Люди, готові взяти на себе таку відповідальність, мають чітко уявляти собі, що на них чекає, адже новий член сім'ї приносить не завжди лише радісні переживання. Часто тільки у прийомних батьків діти вперше розуміють, якими мають бути нормальні стосунки в родині, що таке любов, тепло і турбота.

«Зазвичай в Україні прийомна сім'я – це майже приховане усиновлення», – розповідає Наталія Войтенко, яка опікувалася процесом відбору кандидатів у прийомні батьки та їхнім соціальним супроводом у Броварському міському центрі соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Співробітникам центру довелося провести неабияку роботу з інформування громади, аби знайти ентузіастів долучитися до нової ініціативи. «Ми зверталися до людей через оголошення в газетах, проводили зустрічі з батьками в школах, членами релігійних громад і, на диво, відгукнулося одинадцять осіб», – підсумовує вона.

Зазвичай прийомними батьками стають відкриті люди, які посправжньому люблять дітей. Можливо, на цей момент їхні власні діти вже виросли і у такий спосіб вони хочуть передати своє тепло і ласку тому, кому це справді потрібно. Тому при виборі у Броварах віддали перевагу подружжю з дорослими дітьми, тим, хто на думку фахівців, устиг накопичити батьківський досвід і реально усвідомлює, до чого зобов'язує новий статус.

Наталія та Євген Дудки вирішили стати тимчасовими батьками не спонтанно. На той час Наталія з громадськими активістами не перший рік опікувалася покинутими дітками в міському пологовому будинку. Вона регулярно відвідувала



Наталія - «тимчасова» мама
для Броварських дітей
© «Кожній дитині» в Україні

«Інколи від офіційного дозволу стати прийомними батьками до того, як дитина переступить поріг нового дому, минає не менше часу, ніж би виношував власне дитя. У Євгена й Наталії все було навпаки»

немовлят, приносила памперси, дитячі суміші, одягала, купала та гуляла, але вони ніби чекали від неї більшого: «Завжди пам'ятатиму хлопчика, якого я побачила вперше, коли народжувалася доньку. Через нестачу місця його розмістили в темній коморі. Він постійно скигив, потайки сподіваючись, що його звідти заберуть».

Процес створення професійної прийомної сім'ї передбачав співбесіду з потенційними батьками, протягом якої спеціалісти центру з'ясовували їхні мотиви, рівень знань, умінь, розуміння персональної відповідальності, наявність у них умов для комфортного перебування дітей, які опинилися в складних життєвих обставинах. Це допомогло «відфільтрувати» людей, які вважали влаштування прийомних дітей джерелом отримання грошей.

Цікаво, що далі на Наталію та Євгена, які виховали двох власних дітей, чекали обов'язкові підготовчі курси з батьківства. Як пояснює Наталія Войтенко, на тренінгах увагу прийомних батьків акцентували на тому, що майбутні діти мають власні родини і що сприяти збереженню їхніх стабільних стосунків із біологічними батьками – головний обов'язок прийомних батьків.

Сім'ї бувають різними

Інколи від офіційного дозволу стати прийомними батьками до того, як дитина переступить поріг нового дому, минає не менше часу, ніж би виношував власне дитя. У Євгена й Наталії все було навпаки, вже за місяць після офіційного створення прийомної сім'ї вони взяли на виховання 9-місячну Катрусю, яку міська служба у справах дітей вилучила через недогляд. Ще за місяць до них потрапив двомісячний Петрик, якого мама покинула в пологовому будинку.

Сусіди Катрусі звернулися по допомогу в службу у справах дітей після того, як гучний дитячий плач не вщухав декілька днів поспіль. Сім'ю дитини важко було назвати благополучною: неодружені батько – інвалід II групи і мама, яка приїхала з-за кордону близько року тому, перебивалися сезонними заробітками і жили за рахунок пенсії 84-річної бабусі, яка не мала сили доглядати за онукою. Врешті-решт, як сказали домашні, мама зникла в невідомому напрямку, полишивши дитину напризволяще.

Скарга сусідів зрушила справу з мертвої точки. Катрусю, яка навіть не мала свідоцтва про народження, через неспроможність сім'ї задовольнити її базові потреби розмістили в новоствореній прийомній сім'ї. Після відповідного запиту місцеві органи опіки з'ясували, що на батьківщині горе-маму ще п'ять років тому позбавили прав на виховання старшої доньки, якою опікувалася бабуся.

На жаль, цей випадок далеко не поодинокий. Деякі батьки за станом здоров'я не можуть приділити належної уваги дітям, інші потрапляють до в'язниці, зловживають алкоголем чи наркотиками.

«Діти, які потрапляють у наше поле зору, страждають від нестачі уваги, насильства, недогляду, але щоб забезпечити їм кращі умови життя у прийомній сім'ї, часто потрібне офіційне позбавлення батьківських прав, а це довгий і непростий процес. Адже зазвичай вони не мають ані документів, ані імен, їхній статус є невизначеним», – пояснює Юрій Скоробагатько, заступник начальника Служби у справах дітей м. Бровари.

Робота над помилками

Дослідження показують, що прийомна сім'я здатна в більшості випадків виправити «недоробки» сім'ї біологічної, забезпечити дитині надійний тил, надати їй впевненість у власних силах.

«Мені складно це пояснити, але сімейна обстановка впливає на дітей якимось чудодійно: змінюється не лише вираз обличчя і поведінка дитини – вона стає спокійнішою, впевненішою, радіснішою; у неї змінюється навіть колір обличчя», – ділиться спостереженнями Любов Ящук, нянька, що допомагала прийомним батькам доглядати за малечю.

Поки діти жили з прийомними батьками, ті мали постійний контакт із соціальним працівником: обмінювалися інформацією про дітей, разом дізнавалися про умови їхнього попереднього перебування, особливості харчування, спільно планували й організовували розпорядок дня. У Каті та Петрика з'явилися окремі кімнати, свої ліжечка та іграшки. З часом вони почали вирізняти прийомних батьків серед інших, усміхатися до них і проситися на руки. Дітки нарешті отримали батьків, тепло, яких їм так не вистачало вдома.

Виховувати чужу дитину означає не тільки забезпечувати її їжею й дахом, але й узяти на себе величезну відповідальність за формування характеру і звичок маленької людини, і тут без сюрпризів не обійшлося.

«З появою другої малолітньої дитини в сім'ї почали виникати певні труднощі, адже дітки мали різний режим сну, годування, без підтримки я б одна не впоралася», – розповідає прийомна мама Наталія. Річ у тім, що Катя, як це часто буває в рідних сім'ях із появою братиків та сестричок, почала ревнувати прийомну маму до Петрика, підходила до неї й вимагала до себе уваги, вередувала. З часом прийомним батькам вдалося відновити рівновагу, й ревності зникли: Катруся стала позитивно реагувати на малюка, підходила до нього, усміхалася, радісно кричала й намагалася торкнутися.

Вчити батьківству

Багато людей думають, що бути батьком чи матір'ю є чимось природним, наче інстинктивним, але цього також потрібно вчитися. Можливо навіть усе життя... Що більше спеціалісти спілкувалися з рідними батьками прийомних дітей, то ясніше вимальовувався їхній виховний потенціал. Якщо рідні

батьки та родичі Каті не виявляли зацікавлення життям і розвитком їхньої малечі і зрідка навідувалися до неї, то мамі й татові Петрика вдалося-таки надолужити втрачене.

Олена Наговіцина, відповідальна за соціальний супровід новоствореної сім'ї, адаптацію дітей до нових умов, проведення оцінки потреб, вважає налагодження співпраці між прийомними та біологічними батьками в інтересах дитини своїм основним здобутком.

«Зустрічі з рідними батьками можуть викликати чималий стрес, але без них жодні зрушення у подоланні складних життєвих обставин неможливі», – стверджує вона. Окремої витримки вимагають ві-

досвід сім'ї Петрика. Поки хлопчик місяць жив у прийомній мамі, його батьки виконали всі умови Комісії з питань захисту прав дітей – зареєстрували шлюб, вчасно з'являлися на зустрічі з дитиною, зробили косметичний ремонт у квартирі, придбали потрібні дитині речі. Хай трохи парадоксально, але рідний батько Петрика проявив навіть більше наполегливості та ініціативи, ніж мама, яка спочатку почувалася з дитиною невпевнено. Допомогли прийомні батьки: навчили, як доглядати за малюком, спільно годували й купали його, дозволяли залишатися ночувати з сином.

Зважаючи на таку позитивну динаміку, після позачергового рі-



Проходити школу батьківства можна втріох.

© «Кожній дитині» в Україні

«Мені складно це пояснити, але сімейна обстановка впливає на дітей якимось чудодійно: змінюється не лише вираз обличчя і поведінка; змінюється навіть колір обличчя»

зити рідних батьків до дітей і від прийомних батьків.

«Можна уявити собі, що переживають батьки, які прийдуть на зустріч зі своєю дитиною: біль, сором, образу та агресію на всіх», – каже «термінова» прийомна мама. «Тому від мене чекали терпіння, мудрості, аби не ускладнити ситуацію. Для початку багато слухала, потім розповідала все можливе про дитину, про її поведінку, звички, показувала фотографії», – розкриває вона свої секрети налагодження стосунків.

Основне, як стверджують фахівці, – помітити бажання батьків повернути дитину й надати їм у цьому підтримку. Про це свідчить

шення опікунської ради Петрик повернувся до рідних батьків. А от маму Каті, яка з'явилася за чотири місяці після перебування у спецприйомнику, позбавили батьківських прав, дівчинку передали під опіку іншій родині, що планує її удочерити. Катин батько, бабуся та родичі погодилися, що в новій сім'ї маленькій буде краще, але обіцяли підтримувати контакт.

Погляд уперед

Прийомна сім'я термінового влаштування схожа на швидку допомогу, яка миттєво реагує, мчить на захист прав дитини, надає якісну й ефективну допомогу. Та щоб ця



модель працювала добре, не достатньо лише вилучати й розмішувати в ній дітей з неблагополучних сімей. Набагато важливіше – чітко спланувати роботу з кризовими сім'ями та узгодити її між різними структурами. Нині цей механізм оптимізується на практиці.

«Якщо виникає потреба влаштувати дитину до сім'ї, ми скликаємо широке коло людей, – пояснює Олена Наговіцина. – Це служба у справах дітей, центр соціальних служб, інші структури, з якими буде контактувати сім'я, прийомні батьки, соціальний працівник, громадський сектор. Разом ми обговорюємо, що і як можна зробити, аби спільно рухатися до повернення дитини, порятунку її сім'ї».

До складних питань належить удосконалення процесу потрапляння дитини до прийомної сім'ї, а також потреба скорочення її перебування. Адже за чотири місяці в малюків

встигає сформуватися прив'язаність до прийомних батьків і розлучення з ними стає травматичним для дитини. На заваді стоїть недостатній рівень міжвідомчої взаємодії та надмірна бюрократизація.

«Як Катруся, так і Петрик перед направленням у сім'ю тривалий час перебували в лікарняній установі», – нарікає Наталія Войтенко з міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Це недопустимо для дітей раннього віку.

Попереду в новаторів багато роботи: ще далеко не всі усвідомлюють важливість сімейних прив'язаностей дитини, ще надто великою є спокуса ставити крапку в долях дітей якнайшвидше, влаштувавши їх подалі від рідних батьків. Тому хочеться побажати всім, кого зацікавить модель діяльності прийомної сім'ї термінового влаштування, рішучості у починаннях, упевненості й терпіння.

Прийомна сім'я термінового влаштування створена в м. Бровари Київської області в рамках проекту «Попередження вилучення дітей із сімейного середовища шляхом впровадження механізму гейткіпінгу», спрямованого на зменшення кількості дітей, які перебувають в інтернатних закладах Київської області, шляхом запровадження механізму гейткіпінгу та розвитку ефективних моделей сімейно-орієнтованих послуг для сімей та дітей на рівні громади.

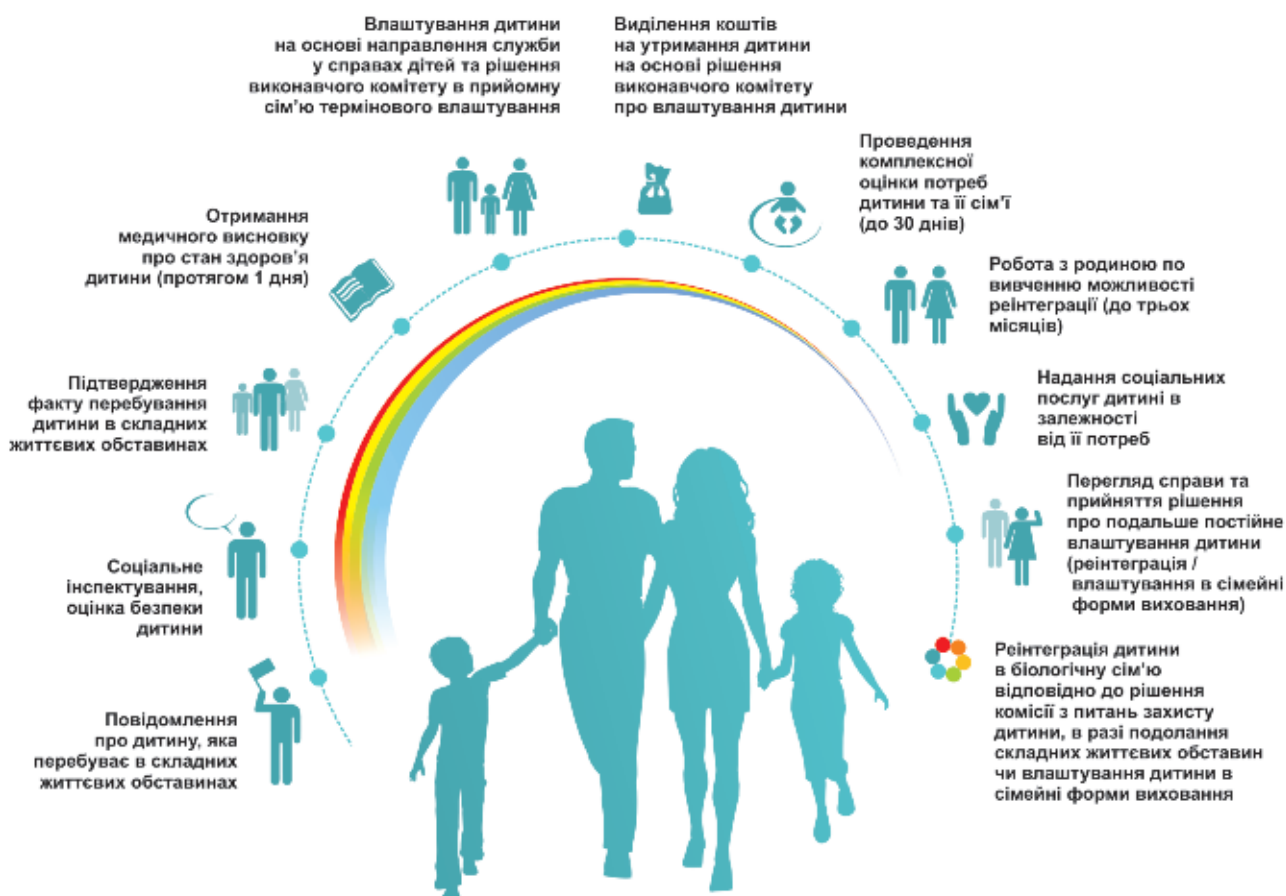
Валентина Шкуро – асистент проектів ПБО «Кожній дитині» в Україні.

Відгуки та коментарі надсилайте за адресою: vs@everychild.org.ua, os@everychild.org.ua

**З етичних міркувань імена дітей в статті змінено*



Прийомна сім'я термінового влаштування



Перетворимо «знаю» на «вмію», «можу» і «хочу»

У першому випуску нової рубрики «Сторінка тренера» ми спілкуємося з керівниками інноваційної тренінгової програми підготовки фахівців соціальної сфери на основі сімейно-орієнтованого підходу, Рубі Джонсон і Марією Ростальною.

Зарубіжна історія професійної соціальної роботи налічує десятиліття: їй вже понад п'ятдесят років у Скандинавії і більш як сто – у США та Великій Британії. На Вашу думку, Україна здатна надолужити цей професіоналізм?

МР: Шлях становлення професійної сфери завжди непростий. Новою діяльністю соціальних працівників є не лише порівняно з зарубіжними практиками, а й на фоні вітчизняних, уже звичних нам суспільно орієнтованих професій лікаря чи педагога. На сьогодні, на жаль, далеко не кожен пересічний громадянин знає й розуміє роль та сферу повноважень працівників соціальних служб.

Утім, перші 15 років пошуку напрямів, форм і методів роботи вже позаду, зараз соціальна робота знає якісної трансформації: накопичується досвід, акумулюється практичний багаж, зростає інтерес до професійної освіти й наукових досліджень, активізується обмін теоріями та практиками, налагоджуються міжвідомчі й міжсекторні зв'язки. Наше завдання – всебічно та якісно відповісти на ці зміни й забезпечити сталість нових методик і підходів до соціальної роботи з сім'ями та дітьми.

- З якими проблемами Вам доводиться стикатися під час кадрової підготовки фахівців із соціальної роботи?

РД: На мій погляд, іще досить часто люди, прийняті на роботу у сферу захисту прав та інтересів дітей, не достатньо підготовлені до цієї діяльності: не усвідомлюють її значущості та складності, не мають навіть базових знань про цінності соціальної роботи, її принципи та стратегії втручання. При цьому працівникам доручають ведення справ одразу ж після прийняття на роботу. Бажання й можливість узяти участь у першому професійному тренінгу з'являється у них набагато пізніше, якщо з'являється взагалі. Але саме від якості кадрового ресурсу фахівців залежить удосконалення системи захисту прав дітей та підтримки сімей. Без її підвищення

забезпечити життєздатність будь-яких змін неможливо.

- Яке місце в цьому процесі належить тренінгам?

МР: Тренінговий компонент займає левову частку діяльності ПБО «Кожній дитині» в Україні з вирішення проблеми реформування закладів для дітей-сиріт та системи прийняття рішень в інтересах дітей. Скажу тільки, що минулого року наша команда провела близько 800 годин тренінгів, на яких побували понад 500 осіб. Це вражаючі цифри, якщо не знати, що охочих узяти участь значно більше. Адже тренінги виправдали себе як активна форма навчання дорослих людей. Вони істотно відрізняються від лекцій та семінарів тим, що на них учасники освоюють навички, які можна використовувати на практиці вже наступного дня.

- Ви, однак, стверджуєте, що в соціальній роботі тренінги – поняття поширене, але не завжди високоефективне. Чому?

РД: Основне завдання тренінгу – покращувати результати роботи. Проте часто їхні організатори досить поверхово ставляться до індивідуальних освітніх потреб учасників, проводять, так би мовити, «тренінг заради тренінгу», обмінюючись інформацією, знаннями, але не маючи потреби й можливості їх використовувати.

Досвід показує, що коли не захотити учасників оцінити власні освітні потреби, планувати свій розвиток, робити персональний внесок у процес навчання, то є велика ймовірність, що вони чинитимуть опір змістові тренінгу або проігнорують набуті знання, повернувшись до роботи.

Мені доводилося неодноразово стикатися з ситуацією, коли всі знання й уміння, навіть ті нечисленні навички, які спеціалісти отримували на тренінгах, вони не могли успішно застосувати.

- Як Вам вдається уникнути цих проблем у підготовці фахівців соціальної сфери, що працюють в інтересах дітей?

РД: Унікальність модульної про-



Марія Ростальна – менеджер тренінгових програм ПБО «Кожній дитині» в Україні. Здобула ступінь магістра соціальної роботи в КНУ імені Тараса Шевченка. Має досвід практичної соціальної роботи та управління в соціальній сфері на місцевому, регіональному та державному рівнях. Проводить тренінги протягом останніх 7 років.



Рубі Джонсон – мама-усиновитель та колишня прийомна мама, директор канадського офісу Інституту соціальних послуг в м. Торонто, член Академії фахівців з надання професійної допомоги дітям та молоді. Має магістерський ступінь з організаційного розвитку та 25-річний досвід роботи у сфері соціальних послуг в якості менеджера, консультанта, тренера.

Рубі Джонсон – фахівець із проведення тренінгів Інституту соціальних послуг, США. За 20 років діяльності інститут зробив великий внесок у розвиток системи захисту дитинства у США та розробив Комплексну систему підвищення кваліфікації співробітників органів захисту дитинства на основі компетенцій.

грами, за якою ми навчаємо спеціалістів, у тому, що вона базується на компетенціях – здатності фахівців застосовувати знання, вміння і практичний досвід для успішної діяльності. Тобто окрім «знаю», доконечного для успішної професійної діяльності, наші учасники під керівництвом тренерів опановують такі компоненти, як «умію», «можу», «хочу» і «вірю в свої можливості».

На відміну від професійних знань і вмінь, які передаються працівникові разом з освітою, досвідом роботи за фахом, у процесі адаптації в організації, під час стажувань, галузевих семінарів і конференцій, оволодіння потрібними для роботи компетенціями відбувається на тренінгах, побудованих на індивідуальних потребах учасників. На заняттях учасники не лише засвоюють перелік знань та навичок для професійної діяльності, а й застосовують їх на практиці після повернення з навчання.

МР: Тренінги на основі компетенцій – доволі популярний нині спосіб підвищення ефективності персоналу у сфері менеджменту. Проте поняття «компетенція» у нас іще досить часто плутають із «компетентністю». Компетенція окрім знань, умінь, навичок потребує певних особистісних характеристик людини, що мають забезпечити їй успіх у певній сфері. Професійна спеціалізація на основі компетенцій унікальна тим, що навчання націлене на специфічну частину фахової діяльності учасників, тобто кожен може отримати саме ті знання й навички, які потрібні саме йому чи їй у практичній діяльності.

- Про які компетенції в соціальній роботі йдеться на Ваших заняттях?

МР: Кожен з модулів програми передбачає певний перелік компетенцій відповідно до тематики та цілей. Серед них такі, як «Здатність налагоджувати та підтримувати стосунки з членами сімей, враховуючи їхні культурні особливості», «Знання методів залучення членів сім'ї до діяльності щодо захисту дітей», «Здатність гнучко підходити до вибору оптимального поєднання стратегій співробітництва та зобов'язання» тощо.

- З чого розпочинається процес навчання?

РД: Перед тим як учасники вирішують, в якому з тренінгів узяти участь, ми просимо їх відповісти собі на два питання: «Що я маю знати, щоб робити свою роботу?» і «Чого я не знаю?». Поки відповіді на ці запитання не будуть знайдені, участь у тренінгу може призвести до марнування як цінного робочого

За роботою: фахівці соціальної сфери вивчають основи сімейно-орієнтованого підходу
© «Кожній дитині» в Україні



часу фахівців, так і обмежених тренінгових ресурсів.

На нашу думку, без точної оцінки індивідуальних потреб у навчанні тренінг втрачає свою освітню та розвиваючу функцію й навряд чи істотно вплине на розвиток професійної компетентності учасників або на підвищення якості послуг для сімей та дітей. Ми категорично не хочемо чути про нашу програму фраз «було цікаво, але навряд чи це допоможе в роботі», «інформація дуже загальна – я не почув нічого нового», «було б більше користі, якби я залишився в офісі».

- На кого розрахована навчальна програма?

МР: У наших планах – охопити модульною програмою 150 фахівців, що працюють в інтересах дітей у Київській області. Це передусім соціальні працівники з центрів соціальних служб, служб у справах дітей міських і районних рівнів, сільські соціальні працівники, керівники державного та місцевого рівнів, а також педагоги, медики, персонал дитячих закладів і представники громадських організацій.

- Хто буде навчати вітчизняних працівників соціальної сфери зарубіжних практик?

РД: Для цього ми після конкурсного відбору сформували національну команду досвідчених тренерів. Члени комісії звертали особливу увагу на поєднання тренерських навичок та наявність в апікантів досвіду роботи у сфері захисту прав дітей, а також на їхню готовність до співпраці та можливість залучатися до поширення програми в майбутньому. Наша тренерська команда – унікальна, адже в ній є й викладачі вищої школи, і соціальні працівники, і медики, зокрема дитячі та сімейні психологи, і працівники громадських організацій. Вона аку-

мулює цінний багатосторонній досвід учасників і дає простір для його обміну та професійного зростання учасників. Крім того, це дозволяє кожному тренереві мати свою спеціалізацію та сферу діяльності.

- У чому полягала підготовка тренерів?

РД: Після підписання з нами угоди про співпрацю у поширенні набутих знань серед працівників соціальної сфери тренери пройшли інтенсивну програму навчання, що складалася з восьми модулів й охоплювала ключові аспекти соціальної роботи з сім'ями та дітьми. Вона відрізнялася від звичайних тим, що одночасно надавала учасникам можливість групової та індивідуальної, практичної і теоретичної підготовки.

Кожен тренер отримав комплект методичних матеріалів, який містить посібник із найкращих практик у чотирьох томах, робочі конспекти з восьми модулів програми, методичні матеріали для тренерів, разом з відеоматеріалами та мультимедійними презентаціями.

За минулий рік я і моя колега з Інституту соціальних послуг провели серію тренінгів, зокрема з розвитку тренерських навичок, і тематичні семінари за програмою. На цей час підготовлені за нашою програмою тренери проводять навчання фахівців-практиків за узгодженим графіком, аби сприяти впровадженню програми в систему підготовки кадрів.

Переконана, що наша програма дасть поштовх подальшому розвитку компетенцій, які допоможуть фахівцям усвідомити значення та навчитися застосовувати сучасні стратегії допомоги сім'ям з дітьми.



Відновлення: як допомогти дітям і сім'ям повірити у власні сили?

Про теорію відновлення і концепцію сильних сторін особистості, які разом із теорією прив'язаності становлять теоретичну базу оцінки потреб дитини та її сім'ї («Права дітей», №1, 2009) розповідає докторант Інституту проблем виховання АПН України Жанна Петрочко.

З і шкільної лави, якщо не раніше, ми звикли приділяти увагу своїм слабким сторонам. Трійка з фізики і п'ятірка з англійської? Посилено підтягуємо фізику, а не вчимо, французьку, наприклад. Те ж відбувається і в житті. Як часто ми чуємо пораду: аби удосконалити себе, слід, в першу чергу, подолати недоліки, працювати із слабкими сторонами, й лише у другу – використати власні сильні сторони. Однак саме у виявленні і розумінні останніх полягає головний потенціал особистості.

Непомітний героїзм

Вченими доведено, що для прояву людських можливостей, необхідно наполегливо створювати сприятливі умови. Особливо це стосується дітей та сімей, які потрапили в складні життєві обставини. Адже багато хто із них розглядає власні сильні сторони як щось буденне і не придає їм виняткового значення.

Нерідко сім'ї недооцінюють наполегливість, креативність, з якими вони долають життєві негаразди, наприклад: цілодобово доглядають за чотирма дітьми дошкільного віку; працюють на повну ставку і самі виховують дитину та ін. Окрім цього, сильні сторони можуть бути присутні в людині, сім'ї у зародковому, не яскраво вираженому вигляді. В такому випадку для їх виявлення застосовують сучасні теорії соціальної роботи – теорію відновлення і концепцію сильних сторін особистості.

В основі теорії відновлення лежить положення про те, що здатність дитини або сім'ї витримати емоційний і фізичний біль, пов'язаний із травматичними життєвими обставинами, залежить від їхньої особистої здатності відновлювати душевні сили. В свою чергу ця властивість людського організму поновляти внутрішні ресурси, самообілізуватися, розвивається під впливом найближчого оточення та середовища.

Ефект Фенікса

Здатність до відновлення – не просто органічно притаманна людині риса характеру – це похідна від того, як люди сприймають, оцінюють, знаходять підхід і долають стреси і складні проблеми. Тому вона залежить від сукупності певних якостей, вмінь, характеристик, які розглядаються на трьох рівнях: особистісному/індивідуальному, груповому/сімейному та суспільному/рівні середовища.

Водночас потрібно зазначити, що здатність дитини до відновлення – не стала якість, її можна втратити, особливо, якщо в житті дитини виникатимуть стресові фактори чи негаразди.

У період складної життєвої ситуації, пов'язаної із послабленням родинних зв'язків, хворобою батьків, тимчасовою відсутністю, втраченою батьками роботи, ефективним буфером для дитини стає добре побудована мережа підтримки в громаді. Тому теорія відновлення приділяє особливу увагу необхідності створення такої мережі й розвитку усвідомлення дитиною та сім'єю власної приналежності до громади.

Вважається, що відновленню дитини може суттєво посприяти значущий дорослий за межами сім'ї, наприклад родич, вчитель, керівник творчого об'єднання та ін. Процес розвивається динамічніше, якщо дитина бере участь у діяльності різних, в тому числі неформальних, дитячих об'єднань, користується наявними в громаді соціальними інституціями, що діють в інтересах дітей (центрами, службами, клубами тощо).

На жаль, у пересічній практиці соціальної роботи досягненням дитини, її сім'ї приділяється недостатньо уваги. Надто часто фахівці обмежуються допомогою на рівні так званого «професійного» втручання і надання соціальних послуг. Це призводить до того, що рішення приймаються нашвидкуруч, самостійно, без участі дитини. Вони не лише не розв'язують проблему дитини та її оточення, а, що найгірше,

Фактори що сприяють швидшому відновленню дитини:

- відсутність функціональних обмежень;
- «м'який / легкий» характер;
- сформованість прив'язаностей у ранньому віці;
- відсутність втрат, посттравматичного синдрому внаслідок насильства тощо.

Фактори, що допомагають батькам сприяти відновленню дитини:

- батьківська компетентність;
- позитивний досвід дитинства у батьків; високий соціальний статус; здоровий спосіб життя;
- гарні, теплі стосунки дитини, принаймні з одним із батьків, стійка прив'язаність;
- вміння створити для дитини розвиваюче середовище;
- доступ до ресурсів громади; широка мережа соціальних контактів сім'ї;
- здатність виявляти ознаки кризи / стресу на ранніх етапах та приймати кваліфіковану допомогу.



Нерідко дитина та її сім'я, які опинилися в складних життєвих обставинах, у метушні «професійної турботи» очікують почути від фахівців лише одну фразу: «Ви зможете»
© D. Levene / EveryChild

можуть призводити до зниження у них інтересу долати складні життєві обставини.

Плюси і мінуси

Спочатку потрібно визначити сильні сторони дитини та сім'ї. Для цього можна провести оцінку поведінки людини, що врахує складну взаємодію її чеснот (сильних сторін) і недоліків (слабких сторін). Паралельний аналіз отриманих результатів про сильні і слабкі сторони дитини та її сім'ї дозволить у соціальній роботі збалансовано оцінити фактори ризику і фактори

безпеки клієнта.

Оцінка сильних сторін також сприяє налагодженню стосунків спеціаліста з клієнтом, адже кожна особа буде вдячна за позитивне ставлення до її родини. Більше того, це позитивно впливає на самооцінку особистості, формування її власної гідності, зростання поваги членів сім'ї один до одного, своїх рідних.

Водночас наявність сильних сторін далеко не завжди очевидна як для соціального працівника, так і для членів сім'ї. Тому наведемо декілька прикладів сильних сторін сім'ї:

- батьки розуміють, що діти час

від часу плачуть, кричать, впадають в істерики і це не говорить про те, що вони не ствердилися як батьки;

- батьки вміють контролювати власні емоції, переключаючись у напружених ситуаціях на фізичну працю;

- батьки правильно пояснюють потреби дитини і реагують на її поведінку;

- батьки керуються лише ненавільницькими способами підтримання дисципліни серед дітей;

- члени сім'ї сприймають сім'ю як єдине ціле, колектив та ін.

Визначити сильні сторони ніби нескладно, але що робити далі? Виявлення та усвідомлення сильних сторін особи, сім'ї допомагає зрозуміти, що саме члени сім'ї можуть зробити, щоб самостійно розв'язати проблему, подолати складну життєву обставину. Проте виявляти їх потрібно у прив'язці до факторів ризику дитини, сім'ї, інакше ми ризикуємо отримати перелік якостей чи характеристик, які мало сприятимуть безпеці дитини, подоланню складних життєвих обставин.

Аналіз сильних сторін можна вважати повним, якщо в його результаті узагальнено дані і отримано відповіді на такі запитання:

- Що в сім'ї виходить добре, чим члени сім'ї гордяться, що саме дозволяє їм відчувати впевненість?

- Чи мала сім'я досвід подолання аналогічних життєвих ситуацій?

- Які мотиви панують у сім'ї; що хочуть батьки для себе і своїх дітей?

- Чи має сім'я мотивацію до змін, розвитку?

- Що допоможе зміцнити сильні сторони сім'ї тощо?

Такий аналіз не має обмежуватися лише членами сім'ї. Важливо вивчити сильні сторони родичів, знайомих, друзів, готових прийти на допомогу.

Отже, не слід розглядати клієнта як пасивного споживача соціальних послуг. У все, у що можна вірити відповідно до ситуації, що склалася, він має вірити. Все, чим можна скористатися, щоб подолати складні життєві обставини, має бути в арсеналі його ресурсів. Все, що він може зробити самостійно, він має зробити сам.

Жанна Петрочко - докторант
Інституту проблем виховання
АПН України.

Відгуки та коментарі надсилайте
за адресою: petrochko@ukr.net



Приховані сили організму:



Довідкова література з теорії відновлення та концепції сильних сторін:

- Daniel, B. (2003) 'The Value of Resilience as a Concept for Practice in Residential Settings', Scottish Journal of Residential Health Care 2(1): 6—16.
- Daniel, B. and Wassell, (2005) Resilience: A Framework for Positive Practice. Edinburgh: Scottish Executive Education Department. Available: <http://www.scotland.gov.uk/Resource/Doc/920/0011997.pdf>
- Gilligan, R. (1997) 'Beyond Permanence? The Importance of Resilience in Child Placement Practice and Planning', Adoption and Fostering 21(1): 12—20.
- Grotberg, E. (1997) The International Resilience Project: Findings from the Research and the Effectiveness of Interventions. Available: <http://resilnet.uiuc.edu/library/grotb97a.html>
- Masten, A.S., Coatsworth, J.D., Neemann, J., Gest, S.D., Tellegen, A. and Garmezy, N. (1995) 'The Structure and Coherence of Competence from Childhood through Adolescence', Child Development 66: 1635—59.

Європейський Союз покращує якість життя дітей в регіонах України

Знайомтеся з «першими ластівками» – вітчизняними ініціативами коаліцій громадських організацій, підтриманими за проектом Європейського Союзу «Посилення ролі громадянського суспільства в захисті прав дітей».

■ Мар'яна Завійська

Дітям Миколаївщини допоможуть самореалізуватися

Проект благодійного фонду «Центр соціальних програм РУ-САЛу» має на меті створити додаткові умови й надати можливості для самореалізації дітей, зокрема, вразливих категорій.

«Ця ініціатива сприятиме формуванню загального бачення й розумінню того ефекту, який зможе отримати громада і, зокрема, діти від упровадження соціального замовлення», – пояснює директор фонду Дмитро Мурашко. Тому вже

зараз те об'єднання організацій, яке працюватиме над утіленням задуму, задекларувало свою готовність і відкритість до співпраці зі всіма зацікавленими сторонами.

У Полтаві підтримають сім'ї та налагодять діалог із владою

Агенція підтримки, представництва та супроводу родин із неповносправними дітьми невдовзі запрацює на Полтавщині.

«Завдяки створеній агенції батьки таких діток матимуть можливість одержувати повну інфор-

мацію про спектр послуг у Полтаві. Інноваційні послуги агенції допомогатимуть батькам, завдяки такому швидкому втручання в проблеми родини неповносправні діти не зазнаватимуть інституціоналізації в ранньому віці», – зазначає Тетяна Черненко, президент Монтессорі-Центру реабілітації дітей-інвалідів дошкільного віку «Соняшник», що відповідає за реалізацію проекту.

Інший проект, підтриманий у межах конкурсу, сприятиме налагодженню партнерств місцевих громад, влади й бізнесу для вирішення потреб вразливих сімей і дітей. Першим кроком до спіль-

ного бачення розвитку системи забезпечення прав дітей у місті та механізмів її впровадження стала спільна робоча група, у фокусі якої аналіз сучасної ситуації з надання послуг міській громаді та розробка механізму соціального замовлення.

«Зараз у місті діє коаліція з 16 громадських організацій. Об'єднуючись, ми примножуємо наші людські, інтелектуальні, інформаційні та проектні ресурси, ефективніше консолідуємо зусилля громадянського суспільства та влади для перетворення Полтави на дружнє до дитини місто», – вважає Ольга Латиш, голова правління Агенції розвитку громади м. Полтави, координатор коаліції громадських організацій, що діють в інтересах дітей.

Львів для Вашої дитини

Саме під такою назвою вже в цьому році почне працювати комплексна інформаційна система про позашкільну роботу, розроблена у Фонді розвитку дитячих можливостей «Наступна планета».

«Часто-густо в гонитві за інформацією про той чи інший гурток батьки "висять" на телефоні чи "сидять" годинами на інтернет-форумах. Наша телефонна служба пропонуватиме за єдиним номером дізнатися про послуги для дітей, а саме про індивідуальні заняття (на зразок логопедичних), соціальні послуги (телефони довіри, притулки, їжу), а також творчі, інтелектуальні, розвиваючі гуртки та колективи», – розповідає про свої плани керівник фонду Ігор Бушак.

«Якщо для багатьох справ початок – це половина справи, то для нашої служби початок – це все: потрібно знайти гуртки, колективи, спеціалістів, зібрати анкети, ввести їх у базу даних. Тож величезну допомогу отримуємо й від партнерських громадських організацій та від міських управлінь», – пояснює він специфіку роботи.

Школа уповноважених із прав дитини в закладах освіти

На запровадження ефективного механізму захисту прав дітей шляхом підготовки уповноважених із прав дитини в середніх школах спрямовано проект Західно-українського центру «Жіночі перспективи».

Опитування організації показало, що серед сімей школярів Львівської області кожна четверта



Проект ЄС «Посилення ролі громадянського суспільства в захисті прав дітей» здійснює РЦ «ГУРТ», МПЦ «Медіа-М» та ПБО «Кожній дитині» в Україні за фінансування Європейської Комісії

потерпає від фізичного або психологічного насильства. При цьому досить часто діти стають жертвами або свідками насильства, і це негативно впливає на їхній психоемоційний стан, розвиток та подальше формування особистості.

«Діти, які виростають в атмосфері насильства, схильні до девіантної поведінки. Підвищуючи правосвідомість учнів, ми прагнемо зменшити випадки насильства в сім'ї та серед учнів загальноосвітніх шкіл, а також знизити рівень злочинності серед не-

повнолітніх», – каже керівник проекту Христина Плюта.

Детальна інформація про Проект: dity.gurt.org.ua

Мар'яна Завійська – координатор проекту, Ресурсний центр «ГУРТ»

Відгуки та коментарі надсилайте за адресою: zaviyska@gurt.org.ua



Знайти спільну мову з дітьми під силу кожному

На вихідних, коли більшість офісних працівників відсипаються після насичених буднів, найспортивніші та найактивніші вирішили приділити свій час дітям-вихованцям інтернатних закладів міст Переяслав-Хмельницький і Тараща Київської області разом із наставниками... і не пошкодували!

■ Оксана Швед

Змінити звичайне взуття та офісні костюми на джинси, спортивні кеди й ковзани спонукала акція «День спілкування та вражень», яку організувало Представництво благодійної організації «Кожній дитині» в Україні.

Протягом вихідного дня співробітники юридичної компанії Clifford Chance та Ernst & Young разом із дітьми та їхніми наставниками взяли участь у різноманітних пізнавальних і розважальних заходах: побували на екскурсії, в театрі, дельфінарії, пограли в боулінг та спробували кататися на ковзанах.

Наставник і друг

«У кожного з нас є друзі, з якими ми можемо поділитися радістю та проблемами, попити кави, піти на футбол чи концерт, посперечатися про останні події в країні, зрештою просто помріяти. Наші наставники, які працюють на волонтерських засадах у проєкті «Створення служби соціалізації випускників інтернатних закладів», що впроваджується за підтримки «Кожній дитині», Британського посольства та Kyiv Lions Club, – це такі самі друзі для дітей, які змушені проводити своє дитинство в інтернатних закладах», – пояснює один з організаторів заходу Ігор Носач.

За його словами, благодійникам не слід обмежуватися відвідуванням дитячих будинків, інтернатів і наданням разової матеріальної допомоги їхнім вихованцям. Набагато ефективніше сприяти організації різноманітних курсів, навчання на яких стане в нагоді у житті молодим людям.

«У цей день ми хотіли ближче познайомити небайдужих активних та успішних молодих людей із підлітками, які лише починають торувати життєвий шлях. На відміну від багатьох схожих акцій, досить популярних серед благодійників, цього разу діти самостійно визначали, куди та з ким вони хочуть піти і що робити. На жаль, часто вони позбав-

лені цього вибору в державній інтернатній системі», – додав він.

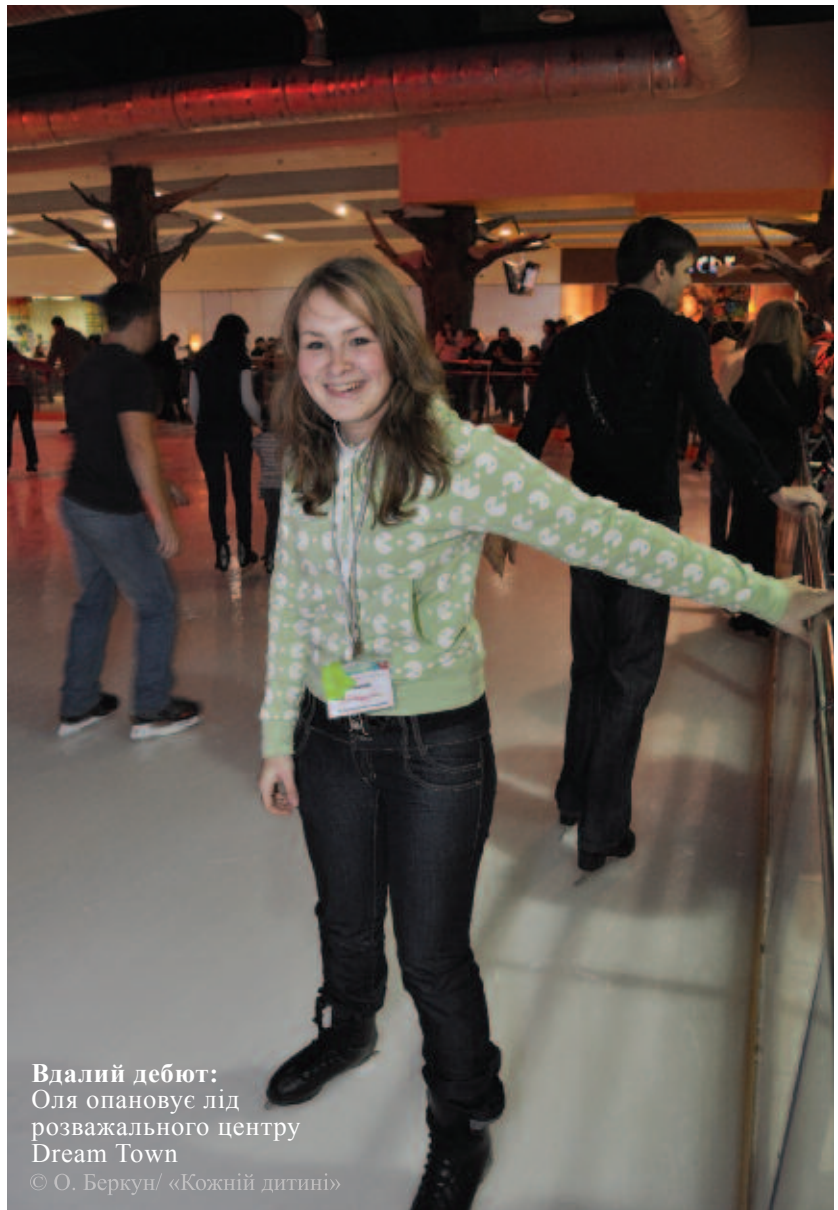
Оля з Переяслава-Хмельницького на ковзанах не вперше, але все одно тримається на льоду не дуже впевнено.

«Ковзани піддалися мені не одразу, – зізнається дівчина. – Але я дуже швидко вчуся всього нового. Враження неймовірні! Спочатку ми не могли пересуватися по кризі, але вже за півгодини з допомогою волонтерів

ковзалися у парах з іншими учасниками заходу. Мені поталанило, і я ще ні разу не впала».

На відміну від новачків, Ірина Палій із Clifford Chance розсікала кригу незгірш за визнаних фігуристів.

«Фігурне катання захоплювало мене ще з дитинства, коли щозими в нашому містечку заливали ковзанку на вулиці. Я пам'ятаю, як ми регулярно вчилися ковзатися самостійно, допомагаючи і підтримуючи одне одного».



Вдалих дебют:
Оля опановує лід
розважального центру
Dream Town

© О. Беркун/ «Кожній дитині»

*«Цей день залишився
в пам'яті світлим і
захоплюючим. Здиву-
вало те, як легко й
весело можна допо-
магати, як мало по-
трібно для того, щоб
подарувати дитині
хвилинку щастя.
Вдячні усмішки та
щирість дітей не
могли не зачепити,
як і їхнє невідоме
бажання вчитися,
дізнаватися,
спілкуватися»*



Майстер-клас:
Ірина розкриває
секрети майстерності.
© О. Беркун/ «Кожній дитині»

Знайомтеся, благодійники

Clifford Chance не вперше долучається до благодійних ініціатив. Допомогу нужденним і надання юридичних послуг на громадських засадах у компанії вважають вкрай важливою частиною роботи.

«У двадцяти країнах світу, де працює наша організація, її співробітники надають фінансову й професійну волонтерську підтримку у формі юридичних послуг та консультацій різноманітним благодійним організаціям, фондам, медичним закладам, школам, дитячим будинкам», – пояснює Ірина.

З відкриттям 2008 року офісу Clifford Chance у Києві компанія

вирішила підтримати діяльність ПБО «Кожній дитині».

«Нам імпонує комплексний підхід до вирішення проблем, який демонструє Представництво. І не в останню чергу те, що всі проекти організації спрямовані на захист інтересів дітей і сім'ї. Я переконана, що сім'я – це та фортеця, яка захищає любов і готує до життя. Вона допомагає нам щодня відчувати, що є хтось, кого ми любимо більше за себе.

Ми плануємо співпрацювати і далі. Знаючи, чим ми можемо допомогти, в яких проектах потрібна наша участь, ми не змусимо на себе довго чекати», – каже Ірина Палій.

Висловлюємо подяку

Від імені ПБО «Кожній дитині» та вихованців із Таращі й Переяслава-Хмельницького, що на Київщині, хочемо висловити подяку Kyiv Lions Club, Посольству Великої Британії в Україні за фінансування проекту «Створення служби соціалізації випускників інтернатних закладів».

А також подякувати тим, без кого «День спілкування та вражень» ніколи б не відбувся: компанії Clifford Chance і приватним особам, які надали фінансову підтримку заходів: Ірині Палій, Наталії Гончаровій, Лізі Концур, Надії Кислової та Олександрі Юрченку (Clifford Chance), Євгенові Дмитруку (Ernst & Young Audit Services LLC), Олені Жучиній за їхній час та зусилля, Ользі Беркун – за чудові фотографії.

Оксана Швед – менеджер з комунікацій ПБО «Кожній дитині» в Україні.

Ваші пропозиції щодо співпраці в інтересах дітей надсилайте за адресою: os@everychild.org.ua



У водному царстві:
Діти знайомляться із хвостатими мешканцями Київського музею води.
© Є. Дмитрук/ «Кожній дитині»



Кожній Дитині Україна

До світу, безпечного для дітей

Журнал «Права дітей» - періодичне видання для представників державних органів влади, недержавних організацій, міжнародних інституцій та фахівців, які працюють у сфері прав людини, дитини, реформування і вдосконалення системи державної опіки й піклування про дітей в Україні.

Видання засноване з благодійною метою та призначене для безплатного розповсюдження.

Цей номер журналу
видано в рамках проектів:



«Посилення ролі громадянського суспільства у захисті прав дітей», що фінансується Європейським Союзом



«Попередження розміщення дітей раннього віку в інтернатних закладах», що фінансується Всесвітнім дитячим фондом (World Childhood Foundation)

«Попередження вилучення дітей із сімейного середовища шляхом впровадження механізму гейтпінгу», що фінансується Фондом Геральда та Генрієтти Рауенхорст.

Думки, висловлені у виданні, належать авторам і не обов'язково відображають погляди Європейської Комісії Всесвітнього дитячого фонду, Фонду Геральда та Генрієтти Рауенхорст.

Адреса редакції:
Представництво благодійної організації «Кожній дитині» в Україні
Молодіжний інноваційний центр «Медіа-М»

вул. Комінтерна (С. Петлюри) 28,
м. Київ, 01032, Україна
Тел./факс: +38 044 359 02 10
E-mail: info@everychild.org.ua
Web: www.everychild.org.ua

© Представництво благодійної організації «Кожній дитині» в Україні, 2010
© Молодіжний інноваційний центр «Медіа-М», 2010